

Nr 27.

Ankom till riksdagens kansli den 10 april 1929 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion om revision av gällande vattenlag till skydd för jordbruket, den stora allmänheten och kommande släkten.

I en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 192, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen — till skydd för jordbruket, den stora allmänheten och kommande släkten — ville hos Kungl. Maj:t begära revision av gällande vattenlag väsentligen i de i motionen omnämnda vid riksdagarna 1915 och 1918 framförda syften.

I motiveringen till denna hemställan har framhållits, att de ändringar, som avses med den föreliggande motionen, äro sammanfattade i motionen II: 369 vid 1918 års riksdag, och äro av följande lydelse:

»*Beträffande industriens expropriationsrätt:*

1) att den döda, för det levande livet äventyrliga regeln, att ett matematiskt förhållande mellan nytta och skada skall bli avgörande för ett byggnadsföretags tillkomst, övergives;

2) att i allt fall i skada genom uppdämning enligt 2 kap. 3 § första stycket indirekt skada medräknas samt även ideell uppoffring ingår i bedömandet;

3) att tredje stycket, såsom utgörande ett återtagande av förbehållen i första och andra styckena, alldeles utgår;

4) att skada å ej odlad odlingsbar jord, torr eller icke torrlagd, tages i beräkning efter dess värde såsom odlad, tre gånger, och skada å annan icke torrlagd jord två gånger (2 kap. 3 och 4 §§);

beträffande kungsådra (1 kap. 5 och 6 §§):

5) att genom lag också bestämmes, var gammal kungsådra skall anses gå fram samt att denna kungsådra fortfarande skall framgå i djupaste vatten och beräknas till en tredjedel av vattendragets bredd vid vanligast förekommande lågvatten;

beträffande initiativrätt för utbyggande av vattenfall:

6) att staten samt, efter regeringens medgivande, även kommun må under vissa förutsättningar berättigas utbygga omonterat vattenfall, även då befogenhet därtill ej kan grundas på strandäganderätt;

beträffande koncessionstidens begränsning (koncession på viss tid, nyprövning, lösnings- och hemfallsrätt):

7) att i förslaget inflyter åtminstone för större företag bestämmelser om koncession för viss tid, ävensom lösningsrätt med tidsperioder av högst 40

år första gången och högst 10 år därefter samt hemfallsrätt till staten efter högst 50 år;

beträffande koncessionsavgifter:

8) att bestämmelser tillkomma därom, att avgifter till det allmänna erläggas för vattenanläggningar, så att dessa avgifter utgå både för vattenkraftsanläggningar och vattenregleringar, samt att de erläggas både till staten och vederbörande kommun ävensom att avgifterna bestämmas till skäligt belopp, som regleras efter korta terminer, exempelvis tioåriga, eller ock årligen efter markegång med hänsyn till penningvärdets fall och vattenkraftens stigande värde (rörliga avgifter);

beträffande fisket:

9) att riksdagen gör framställning till regeringen om närmare undersökning, i vad mån och på vad sätt fisket skadas genom vattenanläggningar, och om förslag till åtgärder, som därav föranledas;

10) att i fråga om avgiften för fiskets befrämjande densamma bestämes så att den regleras efter korta terminer eller ock årligen efter markegång med hänsyn till penningvärdets sjunkande och vattenkraftens stigande värde (rörliga avgifter);

beträffande några andra koncessionsvillkor:

11) att redan i koncessionen inrymmes förbehåll för regeringen att fastställa taxor för energileverans;

12) att, förutom bygdekraft, även staten förbehålles för sina ändamål en del av kraften; ävensom att stadgandena om bygdekraft i övrigt revideras i anslutning till norska lagens bestämmelser;

13) att vattenkraftsägarna tillförbindas tillgodose i vissa avseenden den anställda personalens behov av bostäder m. m.; samt

14) att vattenkraftsägaren åtager sig vissa förpliktelser beträffande vägar m. m.;

beträffande koncessionsförfarandet:

15) att bestämmandet av de sociala och tekniska villkoren överlämnas åt den lagstiftande makten och civilrättsliga saker åt domstol;

16) att vattenrättsdomstolen, om dess inrättande godkännes, förvandlas till en beredande myndighet för avgivande av förslag samt erhåller en sammansättning, representerande de sociala kraven, den tekniska insikten, den juridiska erfarenheten samt allmänhetens opinion på orten.»

Beträffande de skäl, som ligga till grund för berörda hemställan, får utskottet hänvisa till motionens innehåll.

Utskottet.

Den revision av våra vattenrättsliga författningar, som ägt rum under de senare åren, har som bekant avsett en fullständig reglering av vattenrättens hela område. Sålunda framlades år 1918 ett förslag, omfattande rätten till vatten i allmänhet samt byggande i vatten och vattenreglering i ändamål av vattenkraftens tillgodogörande. Detta förslag ledde till vattenlagen den 28 juni 1918. Vidare antogs år 1919 ett förslag till flottningslagstiftning. Härom handlar lagen den 29 juni 1919 om ändring i vissa delar av vattenlagen. Slutligen framlades år 1920 ett förslag till lagstiftning rörande all-

män farled, torrläggning av mark samt kloakledning. Lagen den 11 juni 1920 om ändring i vissa delar av vattenlagen innehåller de stadganden, som antagits i dessa ämnen. Med sistberörda bestämmelsers upptagande i vattenlagen har det omfattande lagstiftningsarbete, som tog sin början år 1906 med tillsättandet av de s. k. vattenrätts- och dikningslagskommittéerna, bragts till sin fullbordan.

I den föreliggande motionen yrkas en revision av vattenlagen i överensstämmelse med de önskemål, som framfördes i vissa motioner vid riksdagarna åren 1915 och 1918. Till stöd för igångsättande av denna revision har anförts det skäl, att dessa önskemål endast oväsentligt blivit beaktade vid den nuvarande lagstiftnings utformning.

Utskottet anser sig emellertid icke äga anledning att förorda en allmän revision av detta omfattande lagkomplex på sätt motionären ifrågasatt och får därför hemställa,

att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 5 april 1929.

På andra lagutskottets vägnar:

K. G. WESTMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Westman, Almkvist, Frändén, Lindhagen, Berglund**, *Granström, Tamm* och *Norman*;

från andra kammaren: herrar *Magnusson* i Skövde, *Hage, Ödström*,¹ *Johansson* i Sollefteå*, *Andersson* i Rasjön, *Gardell* i Gans, *Pettersson* i Hällbacken och *Sandström*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

¹ Avliden efter beslutets fattande.

Reservationer:

1) av herrar *Lindhagen, Hage* och *Johansson* i Sollefteå, som anfört följande:

»En av den sociala jordfrågans konstanta uppgifter i alla länder är tillvaratagandet av de s. k. speciella naturrikedomarna till gagn för alla människors intressen. Till denna grupp av jordfrågor hör vattenkraftens utnyttjande.

Under inflytande av romersk rätt har i de länder, som omgiva Alpena, ännu i våra dagar bibehållits samhällets regalrätt till vattenkraften. Denna tillgodogörande för olika ändamål blir där, i den mån den upplåtes åt enskilda, reglerad genom koncessioner, vilka innehålla utförliga bestämmelser för skyddande av de allmänna intressena. Några svårigheter för vattenkraftens utnyttjande med sådana nyttiga restriktioner har icke uppkommit.

I de skandinaviska länderna åter gjorde sig mera gällande strandägarens individuella rätt till vattnet vid hans strand. Denna rättsgrundsats utbildades under tider, då vattenkraften icke i någon mån hade samma värde som nu. När nutidens bruk av denna naturmakt kom över samhället, kvarstod strandägarens äganderätt även till denna av uppfinningarna framkallade värdestegring i vattenkraften. Ansatser till regalrätt i vattendragen saknades dock icke i Sverige alldeles, och det förnämligaste uttrycket därför är den gamla bestämmelsen om kungsådra, som blivit gällande i åtskilliga större vattendrag.

År 1896 beslöt riksdagen begära förslag till lagstiftning för underlättande av vattenfallens tillgodogörande. Detta skulle avse dels rätt att överbygga kungsådra dels rätt till expropriation för framdragande av elektriska kraftledningar. Således en lagstiftning till ensidig förmån för den industriella exploateringen.

Den förra frågan framlades för 1899 års riksdag. Förslaget innehöll ett medgivande av kungsådrens överbyggande, till och med för all framtid och utan vederlag. Ingen uppmärksammade då, att ett sådant avhändande av de allmänna intressenas besittningsrätt till kungsådren kunde ha sina betänkligheter, och förslaget gick därför oanmärkt igenom.

Påföljande år 1900 framlades för riksdagen det andra begärda förslaget om expropriationsrätt för kraftledningar. Även denna koncession föreslogs skola meddelas för evärdlig tid. Då blev emellertid det betänkliga även i ett sådant förslag uppmärksammat, och motion väcktes om bland annat, att lagstiftningen borde byggas på koncession endast för viss tid i sänder

samt befalning av en årlig koncessionsavgift. Andra kammaren biföll i huvudsak denna framställning, men första kammaren avsåg den, och frågan förföll för den gången. Regeringen återkom 1902 med ett förslag, som innehöll några förbättringar till jordägarnas förmån men bibehöll bestämmelserna om evärdlig koncession utan ersättning. Ny framställning gjordes i andra kammaren av enahanda innehåll som förra gången, och då det blev uppenbart, att andra kammaren var sinnad att vidhålla sin förra ståndpunkt, åtminstone i frågan om tidsbegränsning, böjde sig slutligen första kammaren, och genom sammanjämkning framkom nu gällande lagstiftning om högst 40-årig koncessionstid för kraftledning. Både 1900 och 1902 hade med synnerlig skärpa från såväl regeringen som första kammarens sida framhållits, att en evärdlig koncession vore den oundgängliga förutsättningen för att någon skulle kunna inlåta sig på vattenfallens utbyggande. När sedan lagen i alla fall kom med sin tidsbegränsning, har det visat sig, att dessa farhågor icke alls besannats.

Efter dessa erfarenheter och då regeringen trots sin befogethet och trots utgången av striden om expropriationsrätten ej bland villkoren för koncession till överbyggnad av kungsådran jämväl upptog åtminstone tidsbegränsning, var det klart, att försummelsen år 1899 måste bli uppmärksammas och försök till rättelser göras. Denna nya kamp mellan de allmänna och de industriella intressena började i riksdagen 1904. År 1909 stannade kammarna i olika beslut. Något resultat uppnåddes ej. Det var under denna strid bankdirektör Knut Wallenberg i första kammaren utslungade sitt bekanta hot om, att »vi skulle allesammans göras till trashankar» om sådana förslag bifölles. Denna strid om kungsådran fortplantade sig till kommittéerna, ämbetsverken och pressen samt pågick under en lång följd av år ända till år 1918.

År 1904 vidgades emellertid vattenkraftsproblemet genom att riksdagen begärde revision av lagstiftningen om vattenrätt. Därmed kom frågan om ett koncessionsförfarande i hela dess vidd upp på dagordningen. Det gjordes gällande, att till förebild måtte läggas vattenrättssystemen i de länder, som erhöles sin vattenkraft från Alperna. Dessutom erinrades, att de nyaste norska vattenrättslagarna gått samma väg. Där hade en stor strid utkämpats i denna sak samt regeringar bildats och fallit på densamma.

Under åren 1904—1918 pågick detta »utredningsarbete». De Lindmanska, Hammarskjöldska och Schwartzska regeringarna sågo till, att kraften i utredningen blev förbehållen storindustriens män och den industrialiserade ämbetsmannakåren, på sätt i 1915 och 1918 års motioner närmare skildrats. Det myckna tillkallandet av »sakkunniga» bestod såhunda i ett bemödande att låta dem, som omedelbart eller på omvägar voro av sin egen eller sin miljö fördelar bundna vid de storindustriella synpunkterna få ett rikligt och dominerande inflytande på sakens beredning. Förslagen till vattenlag blevo under sådana förhållanden särdeles ensidigt förberedda.

Emellertid kunde man icke hindra, att samhällsintressenas talan fick göra sig hörd i riksdagens andra kammare. Där motionerades och interPELLERADES oavlåtligt. Slutligen begärde andra kammaren, att »de samhälleliga intressena och den jordbrukande befolkningens berättigade önskemål» beaktades i utredningen. Detta mothugg ledde till att två jordbrukare insattes i vederbörande beredning, men de samhälleliga intressena i övrigt lämnades fortfarande utanför.

År 1918 omsider framlades ett förslag för riksdagen av den då sittande liberal-socialistiska regeringen. Någon förstärkning i utredningsdelegationen tillkallades icke, men den liberala justitieministern Löfgren företog med biträde av den siste beredningens sekreterare ensam en bearbetning. Förslaget lämnade en hel del viktiga frågor till och med utan diskussion och dess resultat innefattade en ganska mager kompromiss, där högerintressena fortfarande stodo med palmerna i händerna. De mänskliga behoven förundnades dock några gästroller i lagtexten och i ett annat stycke avvek förslaget fördelaktigt från det ursprungliga utkastet.

Den i 1915 års motion framförda ingående belysningen av de försummade sociala synpunkterna utvecklades därför ytterligare i motsvarande motion vid slutavgörandet. Erinringarna mot förslaget sammanfattades i de särskilda yrkanden, som återopats i nu förevarande motion och även återfinnas ovan i andra lagutskottets betänkande. De blevo emellertid oväsentligt beaktade i 1918 års kompromisslösning.

Därmed avsomnade under någon tid den nittonåriga striden om vattenkraften. Den slutliga lösningen av den sociala jordfrågans andra huvudavdelning eller folkets försörjning genom självständiga jordbruk och tillgodoseende med bostäder tog nämligen därefter uppmärksamheten helt i anspråk.

När nu denna senare lösning med år 1928 slutgiltigt sammanstörtat, begynner en ny epok i den svenska jordens historia. Den sociala jordfrågan får i hela sin vidd börja en ny lidandets väg. Vakhållningen kring de speciella naturrikedomarna har varit gömd men är icke glömd. Någon framsyn över vattenkraftens utnyttjande till allas gagn måste stå upp igen. Givetvis är detta icke en snäv partiangelägenhet och det kan icke någonsin bliva det. Emellertid innefattar kontrollen över de speciella naturrikedomarna en särdeles praktisk och tidsenlig insats, såvitt vi förstå, uti de socialdemokratiska »socialiseringssträvandena». Denna kontroll stöddes också vid sekelskiftet utom i viss mån av liberalerna, än mer övertygat av socialdemokraterna, såsom exempelvis den vid motionen 189 i första kammaren för i år bilagda socialdemokratiska riksdagsmotionen av år 1911, undertecknad av hela den socialdemokratiska gruppen, nogsam utvisar.

Den nu framförda påminnelsen avser allenast att vara en framstöt vid början av den nya epoken. Förmodligen blir saken ånyo framförd varje följande riksdag eller åtminstone ofta under de kommande tiderna, intill dess åter något blivit utträttat för den stora saken.

Med utskottets avstyrkande utlåtande behöver man icke sysselsätta sig. Utskottet har icke sina rötter i de ovan skildrade striderna, det intresserar sig ej för saken och därför »äger det icke anledning» att förorda motionen.

Det hemställas alltså,

att riksdagen — till skydd för jordbruket, den stora allmänheten och kommande släkten — ville hos Kungl. Maj:t begära revision av gällande vattenlag, väsentligen i de i motionen framförda syften»;

2) av herr *Pettersson* i Hällbacken.